

RÖVŞƏN HƏTƏMOV
*BDU-nun Avropa və Amerika ölkələrinin
 yeni və müasir tarixi kafedrasının dosenti, tarix üzrə fəlsəfə doktoru*
 E-mail:rovshanhatamov@gmail.com

BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ İLLƏRİNDƏ SSRİ-DƏ HƏRBI- VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏBLİĞATI

Acar sözlər: SSRİ, Almaniya, hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi, xüsusi təbliğat orqanları, hərbi-siyasi təbliğat

Ключевые слова: СССР, Германия, военно-патриотическое воспитание, органы спец-пропаганды, военно-политическая пропаганда

Key words: USSR, Germany, the military - patriotic education, special propaganda agencies, the military and political propaganda

Birinci dünya müharibəsi başa çatdıqdan sonra xalqları onun dəhşətlərini yaşamış Avropa ölkələrinin hökumətləri belə bir qəti fikrə gəlmişdilər ki, müharibə dövründə təbliğat heç də hərbi texnikadan az gücə malik deyildir. Buna görə də Avropa dövlətləri tarixi dəyərlər baxımından elə də böyük dövr olmayan iki dünya müharibəsinin arasındakı vaxtdan təbliğat xidmətinin təkmilləşdirilməsi və onun fəaliyyətinin səmərəliyini artırmaq üçün fəal istifadə etdilər.

Təbliğat həm ölkə daxilində, həm də ehtimal olunan düşmənin işğal olunmuş ərazilərində milyonlarla insanın şüurlarına və əhval-ruhiyyəsinə təsir göstərilməsi-nin mühüm elementi kimi tanınmışdı.

Birinci dünya müharibəsi demək olar ki, milyonlarla insana təsir göstərilməsi-nin forma və metodlarının bütün atributları, on minlərlə mütəxəssislərin çalışdığı mürəkkəb struktur aparatı ilə birlikdə hərbi təbliğatın yaranması dövrü olmuşdur.

XX əsrin 20-30-cu illərində dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində təbliğat aparatını mükəmməlləşdirilməsi, hərbi qulluqçuların və hərbi əməliyyatlara müxtəlif səviyyədə cəlb olunmuş və yaxud onun təsiri altında olan dinc əhəlinin psixologiyasına fəal təsir göstərilməsinə imkan verən çoxlu sayda texniki, ideoloji və digər imkanlar meydana çıxmışdı. Birinci dünya müharibəsində məğlub olmuş və revanşa səy göstərən Almaniya ilk olaraq yeni müharibəyə hazırlaşmağa başlamışdı. Bu hazırlığın mühüm tərkib hissələrindən biri də ölkədə və silahlı qüvvələrdə təbliğat işinin aparılmasının genişləndirilməsi olmuşdur.

Tarix elmində vətənpərvərlik problemlərinə maraq həmişə böyük olmuşdur. Bəşəriyyət yeni nəsilləri diqqətdə saxlayaraq, həmişə öz keçmişini dərk etməyə və gələcəyini müəyyən etməyə cəhd etmişdir. Vətənpərvərlik şüurunun formalaşmasının aktuallığı daha çox millətin və dövlətin inkişafının dönüş anlarında güclənir.

SSRİ-də hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin nəzəri əsasları hələ XX əsrin 20-ci illərində hazırlanmışdı. Onlar həmin dövrdə mövcud olan beynəlxalq vəziyyətə, daxili və xarici əksinqilaba qarşı mübarizənin zərurətinə, dövlətin hərbi strategiya-sına, hərbi quruculuq və konkret sinfi yanaşmalara, dünya inqilabı ideyasına sadıqlıya əsaslanırdı. Müharibədən əvvəlki beşilliklərdə tərbiyənin baza əsaslarına qismən dəyişikliklər edilmiş, onların ətraf dünya ilə əməkdaşlığın inkarına, dünyada baş verən hadisələrin subyektiv şərhinə yönəlmiş ideoloji çalarları gücləndirilmiş, "düşmən obrazının" yaradılması, xüsusi sovet vətənpərvərliyi ideyasını əsaslandırılmışdı. Bu işə müharibə ərəfəsindəki illərdə ictimai şüurun

hərbiləşdirməsi haqqında fikir yürütməyə əsas verir.(1,136) 1941-ci ilin mayında qəzetlərin səhifələrində hərbi təbliğatın geniş təbliğatının aparılması, Siyasi təbliğat üzrə siyasi idarə tərəfindən Qırmızı Orduya mühazirələrin oxunması üçün ən yaxşı hərbi təbliğatçıların göndərilməsi, hərbi kitabxanaların təşkilinin zərurəti haqqında ÜK(b) P MK-nın qətnaməsinin layihəsi hazırlandı. Ali Partiya məktəbinin, ÜK(b) P MK-nın nəzdindəki partiya təşkilatçılarının Ali məktəbinin və Lenin kurslarının tədris planlarına ümumi miqdarı 120 saat olmaqla hərbi iş fənninin daxil edilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdi.(2)

Eyni zamanda sənədlərin öyrənilməsi bu dövrdə mərkəzdən həm yerli hakimiyyət qurumlarını, həm də geniş əhali kütləsini çaşıdıran son dərəcə ziddiyyətli tövsiyələrin göndərilməsini deməyə əsas verir. Müharibə ərəfəsindəki illərdə buraxılmış Qırmızı Ordunun gücü barəsində təsəvvürlərin həddən artıq şişirdilməsi, rəqibin qüvvələrinin və onun arxasında duran cəmiyyətin mənəvi-siyasi sabitliyinin lazımı qədər qiymətləndirməməsi əhalinin ictimai şüurunun deformasiya edirdi.

Bu nizamsızlıq Almaniyaya ilə imzalanmış Dostluq haqqında məlum müqavilə ilə daha da mürəkkəbləşdi. Müqavilə siyasi konyunktura baxışlarının indiyə kimi faşizmə, onun ideologiyasına verdiyi prinsiplial qiyməti inkar etmiş oldu. Bununla birlikdə, bütün millətlərin və xalqların nümayəndələrində, sosial qruplarda vahid Vətən–Sovet İttifaqı çərçivəsində vətənpərvərlik, həmçinin beynəlmillətçilik hisslərinin formalaşdırılmasına yönəldilmiş fəal mənəvi-ideoloji və kütləvi-müdafiə işlərinin aparılması əhəmiyyətli nəticələr verməyə bilməzdi. Bundan başqa, məhz bu gün-dəlik tərbiyəvi fəaliyyət, onunla yanaşı repressiya praktikası və "sosializmin quruculuğunda sovet xalqının əmək müvəffəqiyyətləri" haqqında əhalinin gündəlik informasiya ilə məlumatlandırılması insanlarda əllərində silahla hərbi təhlükə və ya düşmənin hücumu olacağı halda sosializmin nailiyyətlərinin müdafiəsinə qalxmağa hazır olmaq hissləri formalaşdırırdı.(3,9)

Yerlərdə vətənpərvərliyin gücləndirilməsi üzrə aparılan işdə yalnız mərkəzin göstərişlərini deyil, həm də tarixi regional, milli xüsusiyyət, ailə-məişət adətləri və ənənələri də nəzərə almamağa çalışırdılar. Gənclər üçün diyarın tarixi üzrə yığıncaqlar keçirilir, doğma yerlərin gözəlliyi, rus və yerli xalqların birlikdə müdaxiləçilərə qarşı mübarizəsinin tarixi barəsində məruzələr və söhbətlər aparılırdı, ənənəvi xalq yarışları, güc və çeviklik üzrə yarışlar bərpa olunurdu. Məsələn, həmişə yaşlı insanlara və onların fikirlərinə hörmətin, ağsaqqallar ilə məsləhətləşmə ənənəsinin mövcud olduğu Şimali Qafqazda onları əhali ilə kütləvi işə cəlb edirdilər. Ağsaqqallar kütləvi mitinqlərdə və yığıncaqlarda çıxış edirdilər, dağlıq və düzənlik rayonlarının sakinləri ilə görüşürdülər. Onlar bütün region üzrə keçirilən izdihamlı yığıncaqlarda Vətənin keşiyində durmağın zərurəti barəsində nəsihətlər verməklə vətənpərvərlik hərəkatının inkişafında böyük rol oynadılar.

Beləliklə, müharibə ərəfəsində hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi, bütün təhriflərə və səhvlərə baxmayaraq, xalqda vətənpərvərlik yüksəlişi üçün zəmin yaradırdı ki, bu da 1941-1945-ci illərdə sovet adamlarının dövlətin suverenliyinin müdafiəsi uğrunda göstərdikləri qəhrəmanlığın və cəsərinin mühüm mənbələrindən biri olmuşdur.

Müharibə hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin məzmununu, istiqamətlərini, formalarını və vasitələrini yeni üsulda dürüst müəyyənləşdirməyi və ümumiləşdirməyə vadar etdi. 1941-ci ilin iyulun əvvəllərində ÜK(b) P MK-nın Təbliğat və təşviqat İdarəsinin dərc etdiyi tövsiyələrində faşizmin, SSRİ-ə qarşı müharibədə onun məqsədlərinin ifşası, cəbhələrdə sovet döyüşçülərinin, arxada əmək qabaqcıllarının fədakarlığını, Sovet İttifaqı xalqlarının birliyini vəsf etmək üçün mühazirələr, məruzələr və söhbətlərin təşkil olunmasının vacibliyi qeyd olunurdu. Təbliğat və təşviqat İdarəsi sovet xalqının qəhrəman keçmişini barəsində mühazirə

və söhbətlərin, həmçinin sovet insanların Böyük vətən müharibəsində vəzifələrini izah edən söhbətlər silsiləsinin təşkil edilməsini tələb edirdi.(4,87)

Dövlət və ictimai təşkilatların ən mühüm vəzifəsi Böyük Vətən Müharibəsinin azadlıq və ədalətli xarakterini, sosialist Vətənin müdafiəsinin məqsədlərini hərtərəfli əsaslandırmaq və izah etmək idi. Vətənpərvərlik şüurunun formalaşmasının və möhkəmləndirilməsinin bu istiqaməti faşizmin darmadağın edilməsi və Vətənin azad olunması üçün aparılan bütün işlərin möhkəm təməlini təşkil etmişdir.

Artıq dövlət xadimlərinin ilk çıxışlarında Almanyanın SSRİ-yə hücumu xain addım kimi xarakterizə edilmişdi, müharibə Vətən, ümumxalq, böyük adlandırılmışdı. Bu ənənəvi xarakteristikalar xalqın əksəriyyətinin hisslərini və əhval-ruhiyyələrini, onun əxlaqlı dəyərlərini, xalq psixologiyasının xüsusiyyətlərini və hərbi keçmişini əks etdirirdi. Yadelli işğalçılara qarşı müharibənin ədalətliliyi xalqın gücünü dəfələrlə artırır, kütləvi qəhrəmanlığı doğururdu. İngilis müxbiri kimi bütün müharibə dövründə sovet insanlarını müşahidə etmiş A.Vert yazırdı ki, " mənə heç vaxt belə bir hiss tərk etmədi ki, bu əsl xalq müharibəsidir".

Cəmiyyətin mənəvi potensialı hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi ilə bərkidilirdi. Məzmun nöqteyi-nəzərdən müharibə illərində onun əsas istiqamətləri aşağıdakılar idilər:

- a) Sovet İttifaqının müharibəsinin ədalətinə inamın tərbiyəsi (sosializm Vətəninin müdafiəsi, müharibədə Sovet İttifaqının xarakterinin və məqsədlərinin ədalətliliyi barəsində Lenin ideyalarının izahı);
- b) sovet sosialist quruluşunun üstünlüklərinin təbliği (istismarın aradan qaldırılması, Kommunist partiyasının rəhbər rolu, SSRİ-nin iqtisadi və müdafiə qüdrətinin artması, milli respublikaların inkişafı və s.);
- c) döyüş və inqilabi ənənələr əsasında tərbiyə (xalqın tarixi, tarixi qəhrəmanlar, sərkərdələr, tarixi hərbi ənənələr, ordenlərin təsis edilməsi, sovet dövrünün hərbi ənənələri, SSRİ-in xalqlarının mədəni-tarixi ənənələri və s.);
- d) sovet hərbiçilərinin cəbhədə fədakarlıqlarının, düşmən arxasında qəhrəman mübarizə (döyüşlərdə mətinlik, şücaət, igidlik, kütləvi qəhrəmanlıq və s.)
- e) gənclərin hərbi-fiziki prosesdə, cəbhəyə ümumxalq yardımını gedişində, kütləvi hərbi səfərbərliklərdə, təxliyə olunanlarla işin gedişində tərbiyəsi;
 - i) faşizmin ideologiyasının və siyasətinin ifşası (faşizmin ideologiyasının və əxlaqının mürteceliyi, dünya hökmranlığına cəhd, irqi üstünlük siyasətləri, faşist işğal rejiminin vəhşilikləri, dünya mədəniyyətinin itkiləri, alman xalqına və faşist ordu-suna münasibətlərin fərqliliyi və s.)

Eyni zamanda, bəzi tədqiqatçılar tamamilə haqlı olaraq qeyd edirlər ki, müharibənin başlanğıc dövründə ideoloji işin zərərini olaraq hərbi-təşkilatçılıq işində müəyyən çatışmamazlıq müşahidə olunurdu ki, bu da müharibə ərəfəsindəki ideoloji stereotiplərin böhranı ilə bağlı idi.(5,6) Belə ki, müharibə ərəfəsində ölkənin hərbi gücü, Qırmızı Ordunun döyüş potensialı mütləqləşdirilirdi, "düşmənin zəifliyi" haqqında təsəvvür formalaşdırılırdı və iddia edilirdi ki, istənilən düşmən dərhal, həm də "az qanla" və onun öz ərazisində məhv ediləcəkdir.(3,97-98) Düşmən ordularının ölkənin içərilərinə doğru xeyli irəlilədikləri dövrdə bu təbliğat şüarları nəinki özünü doğrultmurdu, əksinə ictimai rəydə ciddi neqativ dəyişikliklərə yol açırdı.

Müharibənin başlanğıc dövrünün reallıqları bütün ideoloji və tərbiyəvi işi sərt sınaq qarşısında qoydu. Bu vəziyyəti 1945-ci il mayında İ.V.Stalin sovet sərkərdələrinin şərəfinə Kremldə təşkil olunan qəbulda səmimi etiraf etdi: "Bizim hökumətimizin bir çox səhvi olub, bizim 1941-1942-ci illərdə ordumuzun geri çəkilərək bizə doğma olan kəndləri və şəhərləri

tərk etdiyi, ... ona görə tərk edirdi ki, başqa çıxış yolu yox idi, ümitsiz vəziyyət anlarımız var idi." Amma bu qalibin etirafları idi, lakin 1941-ci ilin yayında və payızında vəziyyətə başqa qiymət verildirdi. Müharibə ərəfəsindəki yanlış stereotiplərə əsaslanaraq, müharibənin birinci ayında Sovet Məlumat Bürosu praktik olaraq gündəlik sovet tərəfinə əsir düşən və ya əllərində silahla alman, fin, rumin hərbi qulluqçularının keçmələri barəsində məlumatlar verir, eyni zamanda öz itkilərini az ölçüdə bildirirdi.

Lakin tədricən hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi tarixi şəraitə adekvat məzmun və müvafiq formalar əldə edirdi. Çoxsaylı faktlar və sənədlər, müasirlərin bununla bağlı fikirləri, o dövrün müxtəlif hərbi-siyasi birliklərinə və müxtəlif dünyagörüşü aləminə aid olan analitiklərin gəldikləri qənaətlər və qiymətləndirilmələr təsdiq edirlər ki, sovet xalqının şüurunda və davranışında istər işğalçılara qarşı mübarizədə birlik və mütəşəkkillik tarixi ənənələri, istərsə də sovet dövründə formalaşmış və bərqərar olmuş yeni sosial dəyərlər əks olunurdu.

Böyük Vətən müharibəsi illərində sovet tarix elmində hərbi dövrün və partiya və hökumətin vətəndaş barışıqına nail olunmasına yönəldilmiş siyasəti ilə əlaqədar olaraq yeni vəziyyət yaranmışdı. 1941-ci ilin iyunundan 1943-cü ilin ortalarına kimi sovet tarixçilərinin fəaliyyətində əsas yeri elmi-tədqiqat işləri ilə bərabər, həm də hərbi-vətənpərvərlik işi tutmuşdu. Hərbi-vətənpərvərlik fəaliyyəti möhkəm elmi baza üzərində qurulur, elmi-tədqiqat işi, onun problematikası və vətənpərvərlik vəzifələri ilə müəyyən olunurdu. (6,81) Sovet tarixçisi A.M.Pankratova qeyd edirdi ki, "ölkəmizin xalqlarının hərbi ənənələrinin və qəhrəman keçmişinin öyrənilməsi indiki şəraitdə fəvqəladə dərəcədə mühüm və vacibdir. Yeni nəsillərin bu döyüş ənənələri ruhunda tərbiyə olunması düşmən üzərində qələbəni tezləşdirməyə qadir olan silahlardan biridir." (9,35)

Bütövlükdə, faşist işğalçıları ilə müharibə çoxmillətli sovet xalqının vətənpər-vərliyinin müxtəlif formalarda gücünü və yüksək olmasını aşkar etdi, sovet vətəndaşlarının böyük əksəriyyətinin yadelli zülmü qəbul etməməsinə söykənən hərbi-vətən-pərvərlik tərbiyəsi sisteminin səmərəliyini, ümumi bəla və ümumi tale hisləri, azadlı-ğa və təhlükəsizliyə söylərini göstərdi. Xalqın mənəvi potensialı, əxlaqi kateqoriya-larından olan qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik, cəsərət, mətinlik, qardaşlıq, şüurlu inti-zam, bütün gücünü, əgər lazım olarsa, həyatını belə verməyə hazır olma keyfiyyətləri müharibədə həlledici rola malik oldular.

Müharibə ərəfəsində SSRİ-də düşmənin silahlı qüvvələrin şəxsi heyətinin və mülki əhalisinin ruhən sarsıtılması sahəsində fəaliyyət siyasi iş adlanırdı. Bunu Qırmızı Ordunun siyasi orqanlarının tərkibinə daxil edilmiş xüsusi şöbələr və bölmələr həyata keçirirdi. Sovet xüsusi təbliğət orqanları aparılan psixoloji müharibədə heç də ilk andan müvəffəqiyyət qazana bilmədilər. Müharibə ərəfəsinin və hər-bi şəraitin ən mürəkkəb dövrlərində onlar çoxlu sayda səhvə yol verdilər. Bu işə müharibənin ilk iki ilində qoşunlara və faşist Almaniyasının əhalisinə siyasi təbliğatın zəifliyinin əsas səbəblərindən idilər.

- o zaman düşmən qüvvələrinə qarşı siyasi təbliğata etinasız münasibət mövcud idi. Qırmızı Ordunun komandirləri və hətta bir çox siyasi işçiləri hesab edirdilər ki, rəqibi fikrindən daşındırmağın tək inandırıcı arqumentlə yalnız silahlı qüvvə ola bilər;
- xüsusi təbliğatın orqanlarının komplektləşdirməsi natamam idi, praktik olaraq onların əhəmiyyətli iş təcrübəsi yox idi, mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsi kifa-yət deyildi;
- informasiya-təbliğət materiallarının məzmununda ciddi çatışmazlıqlar var idi. Onlar deklarativliyi, sxematikliyi, uydurulmuş olması, zəif əsaslandırılması, döyüş əməliyyatlarının gedişindən geri qalmaları, əsasən rəqibin hərbi qulluqçularının sinfi şüuruna meyilliliyi ilə seçilirdilər. Sovet hərbçilərinə faşist ideologiyasının təsir

göstərməsinin mümkünlüyü kimi mühüm bir amilə də eti-nasız yanaşılırdı. Əksər vərəqələr, radio və səsötürücülər "Dur! Bura fəhlələrin və kəndlilərin ölkəsidir" və ya "Öz qardaşlarına-rus fəhlələri və kəndlilərinə atəş açma!" kimi çağırışlar ilə məhdudlaşdılar.(4,383) Onlar "ən aşağı irq" xalqlarına nifrətin ruhunda tərbiyə olunmuş alman əsgərlərinə qətiyyətlə təsir etmirdilər. Bundan başqa, alman ordusunun zəif tərəflərinin həddindən artıq şişirdilməsi və güclü tərəflərinin kifayət qədər qiymətləndirilməməsitendensi-yası da mövcud idi;

- bəzi siyasi orqanlar, rəqibə qarşı təbliğatı təşkil edərək, onun itkilərini əhəmiyyətli dərəcədə şişirdirdi və bununla, bütövlükdə, sovet təbliğatına etibarını sarsıdılar. Belə vərəqələrin birində bildirirdi ki, SSRİ-ə qarşı müharibənin bir ayı ərzində Almaniya guya 1,5 milyon nəfər itirmişdir. Başqa birində iddia edilirdi ki, döyüş əməliyyatlarının iki ayı ərzində vermaxt 2 milyon itirmişdir;
- müharibədən çıxış yollarının təbliğatı da rəngarəngliyi ilə fərqlənirdi. Əksər hallarda bu müqaviməti dayandırmaq, silahı yerə qoymaq tələbləri ilə məhdudlaşdı. Təslim olmağa çağırış və bunun davamı kimi buraxılış kağızı praktik olaraq hər sovet vərəqəsində olurdu. Ancaq bu məzmununda təkliflər o zaman münasib ola bilirdi ki, düşmən ordusunun əsgər və zabitləri ağır vəziyyətə düşürlər, böyük itkilər verirlər, mühasirəyə alınmışlar və onlar üçün əsirlik öz həyatlarını qoruyub saxlamağın yeganə çıxış yoludur. Əgər rəqib sabit müdafiədədirsə, nəzərə çarpmayan itkilərlə keçinirsə, təslim olma çağırışı heç bir gücə malik deyildir. Bəzən vəziyyət o yerə çatırdı ki, bir çox sovet təbliğatçı-ları hətta hücum keçən alman hərbi hissələrini təslim olmağa inandırmağa çalışırdılar;
- Almanyanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin nüfuzdan salınması cəhdləri isə sadəcə cəfəngiyyət idi, çünki bu həmin nümayəndələri hansısa bir nağıl əcinnələri ki-mi təsvir olunmaları ilə müşayət olunurdu. Bəlkə də Hitler, Herinq, Qebbel, Himmler və başqa ali "partayqenosse" "ağılsız" olsunlar. Lakin onların Alman-niyanın əhalisinin və hərbi qulluqçularının əksəriyyətinin tam dəstəyinə sahib olmaları, iki il ərzində demək olar ki, bütün Avropanı fəth etməyə və "nata-mam insanların" bolşevik rejiminin məhv edilməsinə başlanılmasına qadir olan görkəmli qabiliyyətlərinə inamin olması faktına etinasız yanaşma düzgün deyildi.

Göstərilən səbəblərə görə sovet təbliğatının 1943-cü ilin sonuna qədər rəqibə qarşı effektivliyi haqqında danışmaq mümkün deyil. O döyüşlərin gedişində, praktik təcürə-bənin əldə edilməsi prosesində təkmilləşirdi. Xüsusi təbliğatçılar tədricən alman əsgərlərinin real əhval-ruhiyyələrini, onların psixologiyasının xüsusiyyətlərini, adətlərini və xasiyyətlərini nəzərə almağı, müxtəlif ictimai qrupların nümayəndələrinə yönəldilmiş arqumentləri konkretləşdirməyi öyrəndilər. Sovet vərəqələrinin ədəbi keyfiyyətləri, qəzetlər, şifahi yayım proqramları nəzərə çarpacaq dərəcədə yaxşılaşdı. Onlar daha maraqlı oldular, konkret arqumentlər ümumi deklarativ çağırışları sıxışdırdı. Yeni janrlar yarandı: məktubların icmalları, qısa hekayələr, statistik məlumatlar, "həzin" serlər, foto oçerklər, parodiyalar, ciddi və yumoristik dialoqlar və s. Böyük Vətən Müharibəsinin gedişində xüsusi təbliğat orqanları rəqibə təsir göstərilməsi üçün müxtəlif formalardan istifadə etdilər. Amma əsas diqqət hər şeydən əvvəl çap təbliğatına ayrılırdı, çünki, həmişə başqa texniki vasitələrin zəif inkişafı hiss olunurdu. Müharibə ərzində 20 xarici dildə ümumi tirajı 2 milyard 706 milyon nüsxə olan 20 min adda informasiya-təbliğat çap materialları yazılmış, dərc edilmiş və yayılmışdı. Çap təbliğatı ilə yanaşı şifahi yayım kifayət qədər geniş şəkildə həyata keçirilirdi.

Böyük Vətən müharibəsi bir daha müharibəni aparan subyekt kimi ordunun cəmiyyətdən artan asılılığını inandırıcı olaraq nümayiş etdirdi. Bir daha qəti olaraq aydın oldu ki, hakimiyyət ətrafında möhkəm birləşən, onun siyasətini təqdir edən və onun, hətta hərbi yolla da olsa, həyata keçirilməsi üçün mübarizəyə hazır vətəndaşları olan millət qələbəyə daha çox şanslıdır.(7)

ƏDƏBİYYAT

1. Азарова А.В. Патриотическое воспитание советских военнослужащих в межвоенный период (1922 - июнь 1941 г.): классификация источников.// Вестник Военного университета. 2011. № 3 (27). С. 135 - 138.
2. Бодрова Е. В. Система военно-патриотического воспитания накануне и в начальный период Великой Отечественной войны. // <http://rikmosgu.ru/publications/3559/4489/>
3. Токарев И. А. Формирование и реализация партийно-государственной политики СССР в сфере идеологии, культуры и образования в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Саратов , 2007
4. Гуськов Ю. Как защищать Родину// http://www.rau.su/observer/N5_2005/5_07.HTM
5. Горлова И. И. Советская пропаганда в годы Великой Отечественной войны: институциональные и организационные аспекты. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук Москва, 2009,
6. Волковский Н. Л. История информационных войн. Часть 2. Полигон., Санкт-Петербург, 2003,
7. Грылев А. Советская военная историография в годы Великой Отечественной войны и послевоенный период // Военно-исторический журнал. 1968. № 3. с. 77 - 89.
8. Комков Г. Д. На идеологическом фронте Великой Отечественной. М., 1983.
9. Панкратова А.М. Задачи советских историков в дни Отечественной войны (два года работы Института истории АН СССР) // Вестник АН СССР. 1943. № 7/8. С. 33-40.

РОВШАН ГАТАМОВ

*доцент кафедры Новой и новейшей истории стран
Европы и Америки БГУ,
доктор философии по истории*

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКАЯ ПРОПАГАНДА В СССР В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Интерес к проблемам патриотизма в исторической науке всегда был велик. Теоретические основы военно-патриотического воспитания СССР были выработаны ещё в 20-е годы XX века.

Военно-патриотическое воспитание в предвоенный период создало в народе предпосылки для патриотического подъема. Война заставила по-новому сформулировать и обобщить содержание, направления, формы и средства военно-

патриотического воспитания. В началь-ный период войны наблюдался кризис предвоенных идеологических стереотипов.

Моральный потенциал общества еще более укреплялся военно-патриотическим воспитанием.

ROVSHAN HATAMOV

*Assistant professor at the department of newtime
and modern history of European and American Countries,
Baku State University, Doctor of Philosophy in History*

MILITARY-PATRIOTIC PROPAGANDA IN THE SOVIET UNION DURING GREAT PATRIOTIC WAR

Patriotism issues have always attracted great interest in History. The theoretical basis of military-patriotic education in the USSR was developed in the 20s of the XX century.

On the eve of the war military-patriotic education was supposed to create conditions for the rise of the patriotism among people. War caused to generate and to honestly identify the content, directions, forms and tools of military-patriotic education in a new method. At the begging of the war former ideological stereotypes have been eliminated.

Spiritual potential of the society was strengthened by military-patriotic education.

Rəyçilər: t.e.d. M.B.Fətəliyev, t.e.d.P.Q.Darabadi

Bakı Dövlət Universitetinin Avropa və Amerika ölkələrinin yeni və müasir tarixi kafedrasının 11 fevral 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr.№5).